

Resultaten verspreidingsonderzoek beek- en poldervissen

Arthur de Bruin & Jan Kranenburg

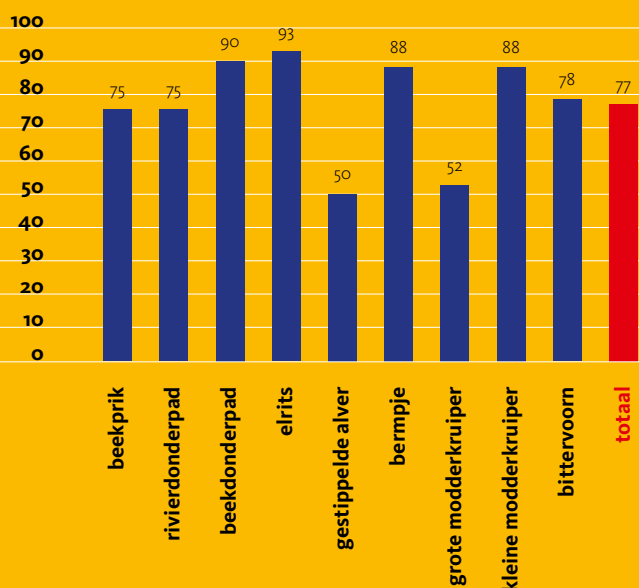
Een jaar geleden (schubben & slijm nummer 2, november 2009) kon geconstateerd worden dat het landelijke RAVON verspreidingsonderzoek naar beschermde beek- en poldervissen zijn vruchten afwerpt. Het aantal waarnemingen van de doelsoorten sinds 2005 bleek bijna verdubbeld te zijn in vergelijking met de periode hiervoor. De doelsoorten van het Verspreidingsonderzoek Vissen zijn onderverdeeld in beekvissen (beekprik, rivierdonderpad, beekdonderpad, elrits, gestippelde alver en biermpje) en poldervissen (grote modderkruiper, kleine modderkruiper en bittervoorn). Het doel is om het verspreidingsgebied van deze soorten op ten minste 10 x 10 kilometerhokniveau te actualiseren in de periode 2007-2012. Het te actualiseren verspreidingsgebied is gebaseerd op de waarnemingen uit de periode 1980-2006.

Doelsoorten reeds in 914 10x10 km-hokken opnieuw vastgesteld

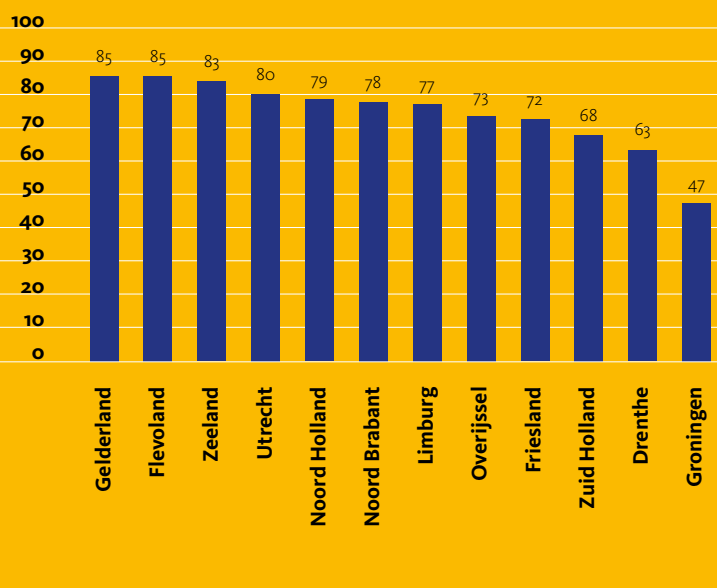
In 2010 is er weer een groot aantal waarnemingen verzameld en doorgegeven via telmee.nl of waarneming.nl. De teller van het aantal 10 x 10 kilometerhokken, waar de aanwezigheid van doelsoorten in Nederland opnieuw vastgesteld kon worden,

staat inmiddels op 914 hokken. Gemiddeld is hiermee 77% van de verspreiding van de doelsoorten op dit schaalniveau geactualiseerd. Dit betekent dat we voor bijna alle soorten ruim op schema liggen. RAVON en de Gegevensautoriteit Natuur zijn zeer blij met dit resultaat.

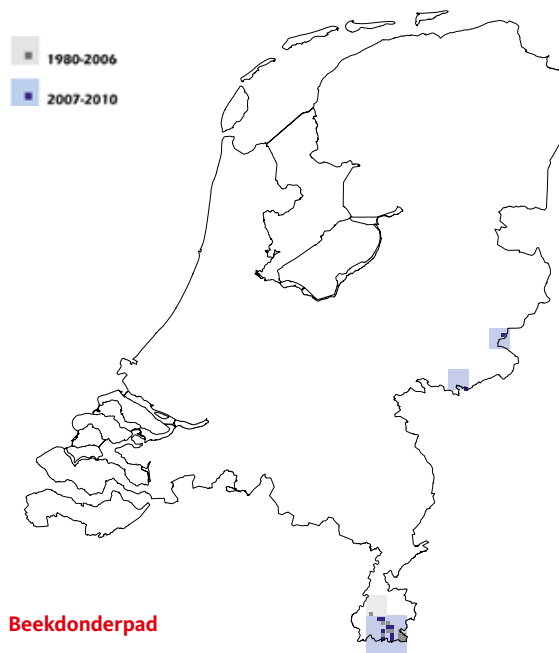
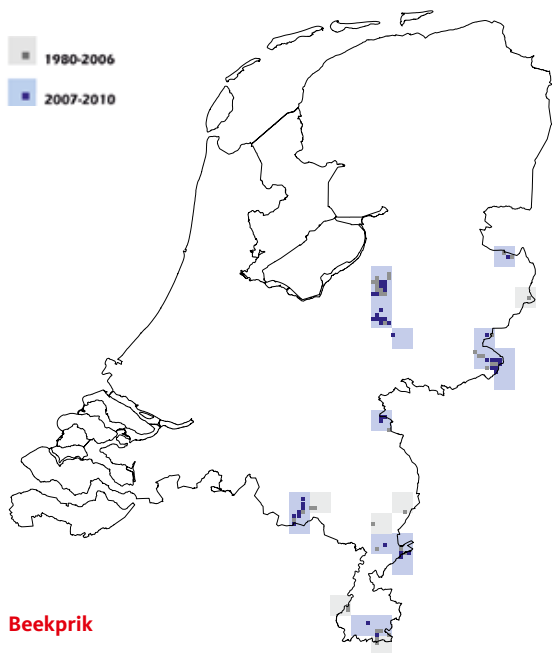
Mede door de inzet van de vrijwilligers van lokale en provinciale viswerkgroepen kan geconstateerd worden dat het verspreidingsonderzoek ook op provinciaal niveau erg goed loopt. In bijna alle provincies is meer dan 70% van het verspreidingsgebied van de doelsoorten reeds geactualiseerd. De overgebleven hokken liggen vaak aan de rand van het verspreidingsgebied. In Zuid-Holland, Groningen en Drenthe is nog werk te doen. De verwachting is dat met de oprichting van de viswerkgroep Groningen/Drenthe en het starten van een visatlas in Zuid-Holland de komende jaren veel visgegevens uit deze provincies zullen binnenkomen. Je aansluiten bij een vissenwerkgroep kan door contact op te nemen met één van de regionale contactpersonen (zie tabel aan het eind van dit nummer).

Grafiek 1. Percentage geactualiseerd verspreidingsgebied per doelsoort op 10x10 km-hokniveau in Nederland in de periode 2007-2010

Grafiek 2. Percentage geactualiseerd verspreidingsgebied voor de doelsoorten per provincie op 10 x 10 km-hokniveau in de periode 2007-2010

Vissenwerkgroep de Prik, vooral actief in de sprengen op de Veluwe en gespecialiseerd in het vangen van beekvissen.

Beekprik

Het voorkomen van de beekprik in Nederland is goed bekend. De soort komt voor in Gelderland, Overijssel, Noord-Brabant en Limburg. In de tweede helft van de 20^e eeuw is de beekprik ten gevolge van watervervuiling, de aanleg van stuwen en verdroging op veel plaatsen verdwenen. Sinds 1980 is deze soort waargenomen in 24 10x10 kilometerhokken. Tot op heden is de aanwezigheid van de beekprik in een groot deel (75%) van deze 10x10 km hokken opnieuw herbevestigd. Beken waar het voorkomen van de beekprik **nog niet** kon worden vastgesteld zijn:

- Ruhenbergerbeek, na een veldbezoek in 2009 kon alleen in het Duitse deel van de beek het voorkomen van de beekprik worden bevestigd;
- Roggelse beek;
- Tongelreep;
- Geul (benedenloop & bovenloop).

Beekdonderpad

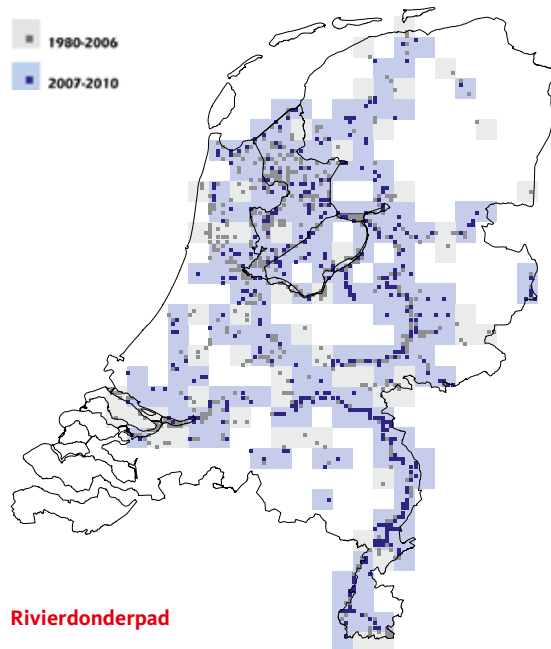
In 2007 is er een verspreidingsonderzoek naar het voorkomen van de beekdonderpad (*Cottus rhenanus*) uitgevoerd (Dorenbosch *et al.* 2008). Uit genetische analyses blijkt het voorkomen van de beekdonderpad beperkt te zijn tot een

drietal wateren in Nederland (Geul, Berkel en Aa-strang). De beekdonderpad is sinds 2006 in zeven 10x10 kilometerhokken binnen Nederland aangetroffen. De grootste kernpopulatie (wat betreft verspreidingsareaal) bevindt zich in het stroomgebied van de Geul in Zuid-Limburg. De beekdonderpad is hier plaatselijk algemeen. In het Nederlandse deel van het stroomgebied van de Berkel is slechts één exemplaar waargenomen nabij de grens met Duitsland. In een snelstromende zijbeek (Olbach) van de Berkel in Duitsland komen plaatselijk hoge dichtheden beekdonderpadden voor. De Aa-strang (Gelderland) herbergt ook een populatie beekdonderpadden. Het verspreidingsbeeld van de beekdonderpad op 10x10 km hok niveau is nagenoeg compleet. Het laatste te actualiseren 10x10 km hok ligt in de benedenloop van de Geul.

Vrijwilliger bekijkt biermpje in cuvet
(Foto: Arthur de Bruin)

De Gelderse Visseren hebben in het kader van een vissenatlas van 2007 tot 2010 witte gebieden in Gelderland geïnventariseerd. Voor de komende jaren hebben zij de grote modderkruiper als doelsoort gekozen.

Rivierdonderpad

De rivierdonderpad komt op veel plaatsen in Nederland voor en is sinds 1980 waargenomen in 216 10x10 kilometerhokken. Duidelijk zichtbaar is de grote overlap die de verspreiding van

de rivierdonderpad heeft met de hoofdstroom van de grote rivieren en sommige beken. Daarnaast komt de soort voor in de grotere meren (IJsselmeer en Markermeer). Een meer diffuse verspreiding heeft de soort in de poldergebieden van Noord-Holland en Friesland. In een groot deel (75%) van het verspreidingsgebied is de rivierdonderpad reeds geactualiseerd. Enkele gebieden waar de soort **nog niet** opnieuw is waargenomen zijn:

- Bovenloop van de Berkel en Slinge;
- Steenbergsche vliet;
- Oeverlanden Aa (nabij Veghel).

Elrits

Tussen 1900 en 1950 kwam de elrits in verscheidene riviertjes en (zij)beken in Zuid-Limburg voor. Waarnemingen zijn bekend uit de Gulp, de Jeker, de Swalm en de Roer. Met name als gevolg van watervervuiling zijn een aantal populaties in de tweede helft van de 20e eeuw verdwenen. Binnen Nederland bevinden zich momenteel nog vier populaties van de elrits, drie in Limburg en één in Gelderland. De populatie in Gelderland betreft vermoedelijk nakomelingen van dieren die ontsnapt zijn uit forellenkwekerijen op de Veluwe. De elrits is in Nederland sinds 1980 waargenomen in 13 10x10 kilometerhokken. Op één hok na is de soort sinds 2007 overal weer aangetroffen, de elrits lijkt zijn leefgebied op een aantal plaatsen zelfs weer uit te breiden. In het stroomgebied van de Roer ligt nog één 10x10 kilometerhok waar het voorkomen van de elrits geactualiseerd dient te worden.

Grote modderkruiper
(Foto: Arthur de Bruin)

Werkgroep verspreidings-onderzoek Noordoost Brabant, heeft in de regio gezorgd voor het in beeld brengen van onder andere de grote modderkruiper.

Gestippelde alver

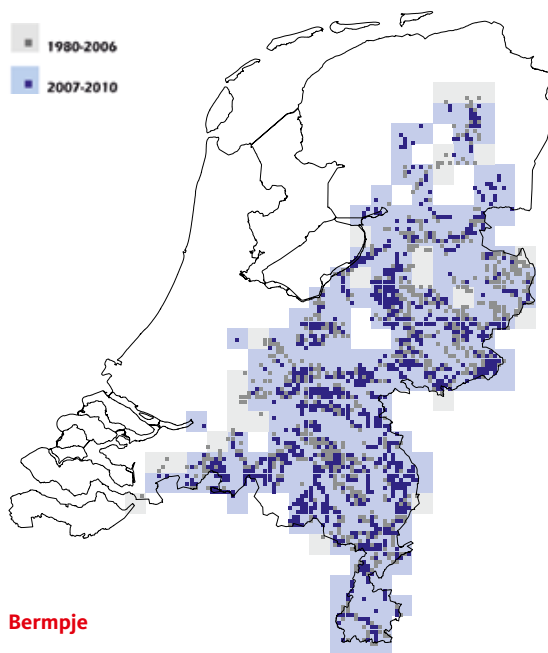
Gestippelde alver

De gestippelde alver werd in 1930 nog genoemd als standvis in de Grensmaas en de Jeker. In de periode 1960-1970 verdween deze soort onder andere ten gevolge van watervervuiling. In 1995 werd door de vissenwerkgroep van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg voor het eerst weer gestippelde alver in de Geul, de Selzerbeek en in de Grindmaas gevangen. Het verspreidingsgebied bedraagt momenteel vier 10x10 kilometerhokken. In de meeste gevallen gaat het om vindplaatsen waar slechts enkele exemplaren werden waargenomen. Hiermee bestaat de kans dat het om uitgespoelde of zwervende exemplaren gaat. Onlangs is het verspreidingsbeeld van de gestippelde alver uitgebreid met één 10x10 km hok. Van de soort werden drie exemplaren aangetroffen in de Roer ter hoogte van Vlodrop.

Vangst jonge grote modderkruiper.

De Werkgroep Poldervissen, heeft de aandacht gevestigd op het voorkomen van zeldzame vissoorten in polderwateren. In de omgeving van Tiel hebben zij afgelopen jaren ruim honderd kilometerhokken geïnventariseerd (Foto: Arthur de Bruin)

Bermpje

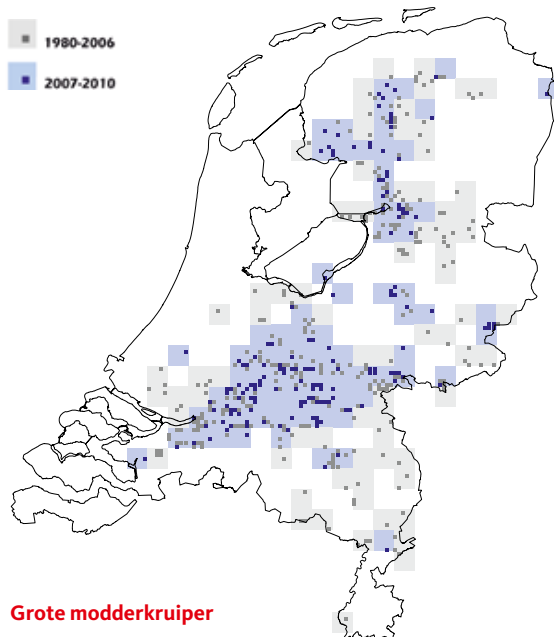
Bermpje

Het bermpje komt in oostelijk Nederland vrij algemeen voor. De verspreiding vertoont overlap met de hogere zandgronden. De soort wordt soms echter ook waargenomen in delen van het rivieren- en laagveengebied. Hier komt het bermpje voor op stromingsrijkere plaatsen zoals in de nabijheid van duikers en stuwen. Het verspreidingsgebied op 10x10 km-hok niveau van de soort is voor 88% geactualiseerd. De nog te actualiseren 10x10 km-hokken liggen veelal op de rand van het verspreidingsgebied. Locaties waar het bermpje **nog niet** opnieuw is vastgesteld zijn o.a.:

- Peizerdiep;
- Drentsche Aa Glimmen;
- Dwingelder stroom;
- Rammelbeek & Gele beek;
- Omgeving Roosendaal.

Grote modderkruiper

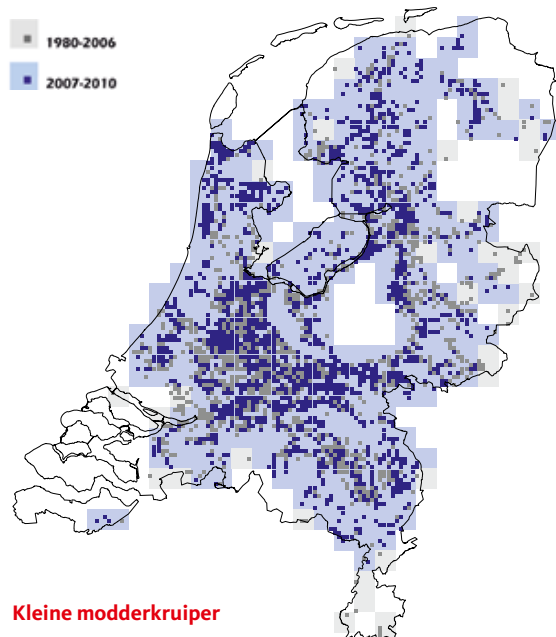
In Nederland was de grote modderkruiper tot de eerste helft van de 20^e eeuw op veel plaatsen nog vrij algemeen. Hierna is de soort als gevolg van ruilverkaveling en verdroging sterk achteruitgegaan. De verspreiding van de grote modderkruiper ligt grotendeels binnen het rivierengebied. Daarnaast vormen beekdalen en laagveengebieden belangrijke leefgebieden. In vergelijking met de andere poldervissen, dient een relatief groot deel van het verspreidingsgebied nog geactualiseerd te worden. Dit komt doordat de grote modderkruiper tegenwoordig veelal in lage dichtheden voorkomt en waarschijnlijk op veel plaatsen zelfs verdwenen is als gevolg van veranderingen in zijn leefgebied (zie ook De Bruin & Kranenbarg, 2009). Doordat de soort vaak opgesloten zit in het landschap dienen oude km-hokken

bezoekt te worden om duidelijkheid te verkrijgen over het al dan niet voorkomen van de soort. Opvallend is dat vooral de oudere waarnemingen langs beken nog niet zijn geactualiseerd. Vermoedelijk heeft dit te maken met het verdwijnen van beekmoerassen waardoor de soort hier geen geschikt habitat meer vindt.

Enkele stroomgebieden waar de grote modderkruiper **al lange tijd niet meer** is waargenomen zijn:

- Drentsche Aa;
- Zuidlaardermeer ;
- Bovenloop Lauwers;
- Langs de oeverlanden Dwarsdiep;
- Gehele bovenloop Overijsselse vecht en Regge;

- Bovenloop Reest;
- Bovenlopen Boven Slinge en Slinge;
- Ooipolder;
- Poldergebieden langs de Eem;
- Omgeving Maarsbergse plassen;
- Omgeving Alblasterdam;
- Bovenloop Dommel.

Kleine modderkruiper

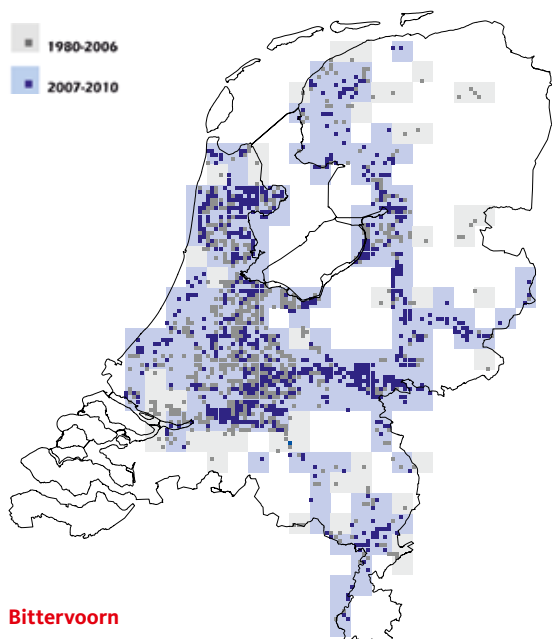
De kleine modderkruiper komt wijd verspreid over Nederland in zowel stilstaande als stromende wateren voor. Op de hogere zandgronden en in het een groot deel van Zeeland zijn geen waarnemingen van de soort gedaan. Het verspreidingsgebied bedraagt ruim 300 10x10 kilometerhokken waarvan een groot deel (88%) in de periode 2007-2010 geactualiseerd is. In Limburg, het oosten van Overijssel en in Groningen en Drenthe zijn nog enkele 10 x 10 km hokken waar de soort nog niet opnieuw is aangetroffen.

In Groningen en Drenthe ligt nog relatief veel onontgonnen visgebied. De in 2009 opgerichte vissenwerkgroep Groningen Drenthe heeft zich tot doel gesteld om hier de komende jaren het verspreidingsbeeld, waaronder dat van de grote modderkruiper te actualiseren.

Wergroep Vissenonderzoek Friesland, zetten vissen in Friesland op de kaart met als doel een vissenatlas voor deze provincie. Door hun toedoen is een groot deel van het verspreidingsgebied van de doelsoorten geactualiseerd. (Foto: Arthur de Bruin)

Bittervoorn

Bittervoorn

De verspreiding van de bittervoorn vertoont grote overlap met het rivierengebied, het zeeleigebied en het laagveengebied. Binnen deze gebieden komt de bittervoorn voor in de wat bredere sloten, wetingen en vaarten. Buitendijks in het rivierengebied komt de soort vooral voor in vegetatierijke plassen. Sinds 2007 is 78% van het verspreidingsgebied op 10x10 km-hok niveau geactualiseerd. De 10x10 kilometerhokken die nog geactualiseerd moeten worden, liggen vooral aan de randen van het verspreidingsgebied. Stroomgebieden waar de soort nog geactualiseerd moet worden zijn:

- Zuidlaardermeer en Drentsche Aa gebied
- Bovenloop Tjonger
- Friese merengebied
- Bovenloop Overijsselse Vecht
- Bovenloop Roer
- Omgeving Oud Beijerland en Oude land van Strijen
- Essche Stroom en Dommel

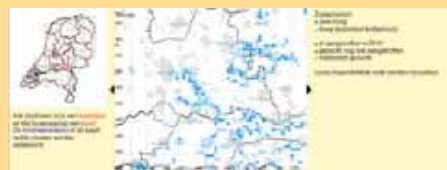

De start van een vissenatlas in samenwerking met Landschap Noord-Holland heeft tot een sterke toename van visgegevens uit deze provincies geleid. Door de enthousiaste inzet van vele vrijwilligers is onder andere de bittervoorn op veel locaties (her)ontdekt.

Soorten beter beschermen

Vanwege het grote succes van de actualisatie van het leefgebied van de doelsoorten op 10x10 km hok niveau worden er vanaf 2010 ook zoekkaarten op 1 x 1 km op de website van het verspreidingsonderzoek vissen aangeboden. Voor een goede bescherming van onze vissoorten is het van belang om het verspreidingsgebied ook op dit schaalniveau in kaart te brengen. Natuur- en waterbeheerders kunnen hun beheer hierdoor afstemmen

op de aanwezige soorten. Maar nog veel belangrijker, "bouwend Nederland" kan gewezen worden op de aanwezigheid van

zeldzame en beschermde soorten. Het gebeurt nu nog heel vaak dat pas bij graafwerkzaamheden op deze soorten gestuit wordt. Op de kilometerhok kaart van de website kun je zien of er bij jou in de buurt nog witte plekken in het verspreidingsgebied van de doelsoorten aanwezig zijn. Waarnemingen binnen het zoekgebied die doorgegeven worden via telmee worden na validatie meteen zichtbaar op de kaarten.

Een nieuw vrijwilligersmeetnet voor trendmonitoring

RAVON is in 2010 in opdracht van de Gegevensautoriteit Natuur begonnen met voorbereidingen voor een meetnet aantalsmonitoring dat in 2011 van start gaat. Het meetnet heeft als doel om de trends van de soorten bittervoorn, kleine modderkruiper, grote modderkruiper, beekprik, beekdonderpad en rivierdonderpad in Nederland en in Natura 2000 gebieden te gaan volgen. Hiervoor zal op gestandaardiseerde wijze op vaste meetpunten eens per 2 of 3 jaar het voorkomen van deze soorten bepaald worden. Aan de details van het meetnet wordt op dit moment samen met het CBS gewerkt. Mocht je reeds geprikkeld zijn om een bijdrage aan dit nieuwe meetnet te leveren dan kun je contact opnemen met Frank Spikmans van RAVON kantoor Nijmegen.

Met nullen gaten vullen

Waar de doelsoorten ondanks intensief zoeken niet worden waargenomen kan in Telmee.nl de afwezigheid van een doelsoort gemeld worden door de soortnaam te selecteren en vervolgens bij het veld 'aantal' de term 'afwezig' te selecteren. De in Telmee.nl ingevulde nulwaarnemingen worden in de km-hokkaarten van de soorten zichtbaar. Zo is voor iedereen inzichtelijk dat de soort hier ondanks (voldoende) zoekinspanning niet is aangetroffen. Hiernaast is het ook belangrijk om door te geven wat de zoekinspanning is geweest. Dit kan door boven in het datumveld (klik op 'tijd') de begin en eindtijd van de schepnetinspanning op het inventarisatiepunt in te voeren.